

А.Қ. Оразова

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті,
Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.
E-mail: asyl.7777777@mail.ru

ХАТ – ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ

Мақалада хаттың тарихи дереккөзі екендігі жан-жақты талданады. Оның адамдар арасын байланыстыратын дәнекер болуымен қатар, тарихтағы өзіндік орны да сараланады. Автор осы ретте зерттеуші ғалымдардың пікірімен санаса отырып, өзіндік пікір айтады. Аталмыш жанрдың әр дәуірдегі ерекшелігіне мән беріледі. Сонымен қатар, қазақ эпистолярлық жанрының әлі де толық зерттеліп болмағандығын тілге тиек етеді. Осы орайда алғашқы гректің хат үлгілері, орыс және қазақ даласында жазылған хаттар мысалға алынады. Алаш көсемдерімен бірге Шокан, Ыбырай, Абай эпистолярлық мұрасы талданады. Хаттың өзіндік табиғаты, айтары мен берері сөз болады. Тарихта ойып алар өз орны бар хаттың бөлекше жанр екендігі қарастырылып, оның қоғамдық, тарихи мәні мен маңызына айрықша көңіл бөлінеді. Эпистолярлық дүниелердің маңызын жіті саралап, тарихи деректілігіне аса ыждағаттылықпен мән беру, оның уақыт еншісіндегі маңыздылығы айтылады.

Түйін сөздер: эпистолография, жанр, тарихи дерек, хат.

А.К. Уразова

Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата,
Республика Казахстан, г. Кызылорда, e-mail: asyl.7777777@mail.ru

Письмо – источник истории

В статье дается всесторонний анализ жанру письма как источнику исторических сведений и фактов. Наряду с тем, что данный жанр является средством связи между людьми, он ещё имеет и историческое значение. Автор ссылается на точки зрения ученых, а также высказывает и свое мнение по данному вопросу. Обращается внимание на то, что названный жанр в каждую историческую эпоху имеет свои особенности. Эпистолярный жанр в казахском языке изучен не полностью. Приводятся примеры образцов первых греческих писем, писем, написанных на русском и казахском языках. Анализируется эпистолярное наследие лидеров Алаша, Шокана Валиханова, Ыбрая Алтынсарина, Абая. В статье анализируется своеобразие жанра письма, отмечается, что данный жанр имеет общественное, историческое содержание и значение. Дается детальный анализ произведений эпистолярного жанра, обращается особое внимание на то, что они являются источником исторических сведений и отражают ту эпоху, в которую были созданы.

Ключевые слова: эпистолография, жанр, исторический источник, письмо.

A.K. Yrazova

Kyzylorda State University Korkyt Ata
Kazakhstan, Kyzyl-Orda
E-mail: asyl.7777777@mail.ru

Letter-source of the History

The article gives a comprehensive analysis of the genre of letters as a source of historical information and facts. Along with the fact that this genre is the means of communication between people, it still has a historical significance. The author refers to the point of view of scientists, as well as voices and their opinions on the matter. Attention is drawn to the fact that the said genre in every historical epoch has its own characteristics. The epistolary genre in the Kazakh language is not fully understood. The author gives examples of the first specimens of Greek letters, Iwriten in Russian and Kazakh languages. We analyze the epistolary heritage of Alash leaders, Shokan Valikhanov,

Ybray, Altynsarin Abay. The article analyzes the uniqueness of writing genre, notes that this genre has a social, historical content and meaning.

The article gives a detailed analysis of the works of the epistolary genre and draws attention to the fact that they are a source of historical information and reflect the era in which they were created.

Key words: epistolografiya, genre, historical source, a letter.

Кіріспе

Хат – адамдар арасындағы дәнекер. Оның жазылуы мен жеткізілуі талай заман бедерінде уақытпен үндесіп, өзінің айшықты қолтаңбасын қалдыра алды және елу жылда ел жаңарса да хаттың сол маңыздылығы жойылған жоқ. Ол – ғасырдан ғасырға бабалар аманатындай өмір-шендігімен жетіп, өзінің құпиялылығын сақтап келе жатқан бірден бір жәдігер. Кезінде ешкімнің білуіне жол берілмеген, шек қойылған көп хаттың бүгінгі күні ғылыми айналымға түсіп, ұрпақтар қажетіне жарап жатқандығын да айтудымыз керек. Жер амандығы мен келешек қамы үшін жазылған, халықтың мұңын арқалаған қайраткерлер хаттары қазіргі күнге дейін өзінің саяси да әлеуметтік, ғылыми да құқықтық, т.б. мәнін жойған жоқ. Сол маңыздылығы ескірмеген, қайта күн өткен сайын өз өміршендігімен зерттеуді талап етіп отырған хаттардың қаншалықты қажеттілігін көзі қарақты оқырман жақсы біледі әрі түсінеді. Бұл, әрине, хаттың кімге жазылып, кімнен келетіндігіне де байланысты екендігін жоққа шығара алмаймыз. Дегенмен, екі адамның ғана емес, күллі бір елдің өткені мен келешегін сарапқа салған, хабар беретін хаттар ерекшелігін, оның табиғаты мен мәнін зерттеудің маңыздылығы зор десек, артық айтқандық емес. Сонысымен де ол тарихи дереккөз бола алады.

Негізгі бөлім

Хаттың тарихи дереккөз болуымен қатар, хат жанрының басқа жанрларға қарағанда өте аз еске алынатындығы және көркемдігіне мән беріле бермейтіндігі туралы мынадай дәйек келтірген зерттеуші толғамы әлі күнге мәнін жоймай отыр: «... Когда пишут письма, забота о художественности обычно стоит на последнем месте; и получают произведения, интересные и важные для пишущего и для получателя, но более ни для кого» [1, 3]. Осындай пайым жасай келе, тіпті, атақты Толстой мен Чехов хаттарының өзі біз үшін тарихи және библиографиялық қана рөл атқаратындығын айтады. Солай бола тұрса да аталмыш дүниенің тарихылығын ешкім жоққа да шығара алмайды. Жоғарыдағыдай пікірлердің ұшқарылығына көз жеткізе отырып, жазу-

шы немесе қоғам қайраткерлерінің арасында жазылған, тіпті, олардың отбасына жолдаған хаттарының өзінен әлеуметтік-саяси маңызы орасан зор жаңалықтар табылып, халық қажетіне жарап жатқандығына мысалдар келтіруге болады әрі бұл өзінше бөле-жара зерттеуді қажет етеді. Сондықтан да жазылған хаттардың тарихи өшпес мұраға айналып, халықтық мәнге ие болып жататындығын да ұмытпауымыз керек.

Хат жазып немесе оны оқу үстінде адам психологиясына әсер етуші небір құбылыстар болады. Мәселен, қуану, мұңаю, жылау, жабырқау, тіпті, мән-маңызы тереңді қаузайтын хаттарды оқу арқылы адам бойында қоғамдық пікірдің қалыптасуы да ғажап емес әрі хаттың тарихылығы дәл осы жерде де басты рөл атқарады. Бұл – хаттың қандай түріне болса дерлік тән. Бұған мысалды қазақ ұнпарақтарының шығуынан бастау алатын баспасөзден («Тәржіман», «Дала уәлаятының газеті», «Түркістан уәлаятының газеті», т.б.) және қазіргі тәуелсіз басылымдардан көптеп келтіруге мүмкіндік бар.

Хаттың эпистолярлық сипаты, тарихы тым тереңде жатыр. Алғашқы хат үлгілерін ежелгі грек ойшылдарының жазбаларынан табуға болады. Мәселен, Амасидтің Поликратқа, Повсанияның Ксеркске, Фелистоклдің Артакеерске жазғандарымен Сенеканың, Цицеронның, Горацийдің хаттары да эпистолографияның қалыптасуына алғашқы баспалдақ болған. Ал орыс әдебиеті мен журналистикасының бастауында аталмыш жанрда алғаш Ф. Достоевский 1845 жылы «Бейшара адамдар» романын жазған. Бұдан біз эпистолярлық жанрдың тарихы тым тереңде жатқандығын байқаймыз. Хат түрінде жазылған шығармалардың қатарында эпистолярлық романдар да көп. Олар тарихта көбінесе жауынгерлік рух пен махаббат тақырыбында берілген. Мұны былайша түсіндіруге болады, яғни, әдебиет пен публицистиканың басқа жанрларында адамның көңіл-күйі, эмоциясын беру көбіне үшінші жақтан айтылса, хатта ол бірінші орында тұрады. Жазушы хат жолдаушысына өзінің бүкіл сезімін тікелей жеткізе алады. Ал Еуропа әдебиетіндегі эпистолярлық жанрдың алғашқы нұсқасы ретінде «Португалиялық хаттар» ауызға ілігеді. Бұл жанрда еуропалық

жазушы Г.Ж. Гийераға алғашқы рет жазып, 1669 жылы бұқараға паш еткен екен. Мұнда да ғашықтық хаттар негізгі нысана етіп алынған. Әлемдік әдебиеттегі жанрлар дамуына көз жіберсек, эпистолярлық роман түріндегі екінші бір шығарма XVII ғасырда, яғни, 1684 жылы «Дворян мен оның әпкесі арасындағы махаббат хаттары» атты А. Беннің еңбегі саналады. Сонымен аталмыш жанр антика дәуірінен бастап, XVIII ғасырда әдебиеттегі ең көп қолданатын жанр ретінде танылды. Бұл ретте орыс жазушысы Н.М. Карамзиннің 1789-1792 жылдар аралығында жазып шыққан «Орыс саяхатшысының хаттары» атты еңбегін атауымыз қажет [2, 34]. Осындай тұжырымдарды зерттеуші Е. Прохоровпен бірге Н. Соколов, Р. Абдуллина, С. Александров, А. Прохвятилов, П. Карасев сынды ғалымдар да толықтыра түседі. Ал ғалым Б. Жақып хаттың тарихи мәніне былайша дәйек келтіреді: «Ежелгі замандардағы жазба мәдениеттің көп таралған ертедегі көріністерінің бірі – шаруашылық, дипломатиялық және жеке жолдаулар мен хаттар болды. Бұл тарихи ескерткіштердің бір тобы – ресми сипаттағы қызметтік құжаттар болса, енді бір парасы – тұрмыстық, отбасылық, достық сипаттағы жеке адамдар арасындағы хаттар болды» [3, 17]. Зерттеуші әлемдік және өзіміздің қазақ жерінде де дәл осындай жолдаулардан келіп, публицистикалық эпистолографияның көріністері туғандығын айтады. Ал жоғарыдағы біз келтірген мысалдарға ғалым: «Публицистикалық үнге суарылған көне эпистолярлық текстер ретінде Аристотельдің өз шәкірті Александр Македонскийға, Платонның Дионды жақтаушыларға, Исократтың Спартак патшасы Архидамға, Македон патшасы Филиппке жазған хаттарын атауға болады. Әйгілі философ Эпикур (б.э.д. 341-270 жж.) өз шәкірттерімен хаттар арқылы тіл қатысты. Мұның өзі ғылыми-публицистикалық эпистолографияның сол кездегі үлкен ғалымдар, әйгілі философтардың әлемдік мектебінің қалыптасуына ықпал еткенін айғақтайды. Біздің эрамызға дейінгі дәуірлерден басталған хат жазысу мектебі XVIII ғасырдағы ғылыми ойдың қалыптасуына дейінгі аралықты қамтиды» деп тұжырымдайды [3, 17].

Нәтиже

Әдебиет сыншысы Т. Ыдырысовтың: «Публицистиканың мақсаты – жұртты иландыра, сендірумен бірге белгілі бір оқиғаны шебер суреттей де, түсіндіре білу. Міне, осы тұста үлкен білімдарлық, дербес, ұшқыр ой, саяси ұстамдылық керек» деген пікіріне сүйенер болсақ, бұл

орайда хаттардың да публицистика мен әдебиет әлемінде алар орнының ерекшелігіне және оның тарихи дереккөз бола алатындығына талас туа қоймас [4, 71].

Әдебиеттануда өзіндік орны бар хаттар эпистолярлық әдебиет түрінде 1916 жылғы «ұлт-азаттық көтеріліс» деп аталған кезеңде де халық поэзиясынан көрініс береді. Мәселен, «Құбаша ақынның Әбдірахман Иманқұлұлына жазған хаты», т.б. Бұл жыр-хаттар ақ патшаның бұйрығына наразылық, ыза-кек білдіріп, тікелей көтеріліске шығуға, Амангелді Иманов бастаған топқа қосылуға үндейді» [5, 19]. Ал бұдан кейінгі эпистолярлық дүниелер: «Майданнан жазылған хаттарда жауыздық пен әділетсіздікке қарсылық білдірсе, майданға жазылған хаттарда ел-жұрттың сағыныш сезімі, амандық-саулық баяндалады. Эпистолярлық әдебиет кеңестік дәуірде кең өріс алып, айрықша дамыды (С. Сейфуллин, І. Жансүгіров, Б. Майлин, т.б.). 1916 жылғы сәлем хат жырлары екінші дүниежүзілік соғысы жылдарында туған эпистолярлық әдебиетке келіп жалғасты. Бұл кезде жазылған хаттарда патриотизм, Отанды қанқұйлы жаудан қорғап қалу, дұшпанға деген өшпенділік сезімі басым. <https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C.%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2C>. Мұқанов, Ғ. Мұстафин, Қ. Аманжолов, т.б. жазысқан хаттар эпистолярлық әдебиеттің көрнекті үлгілері болып табылады» [6, 22].

Хат – өзіне тән құпияға толы әдеби мұра. Көбіне полемикалық сарынмен жазылатын тарихи дереккөзді хаттардың қазіргі таңда да, бұрын да атқарған, атқарар қызметі де, көтерер жүгі де ауыр. Ғалымдар пікіріне сүйенсек, бұл саладағы зерттелуге тиіс материалдардың қатарына күнделікті тұрмысқа, үй ішіне, қара басына қатысты жайларды сөз еткен хаттар емес, белгілі қоғам қайраткерлерінің, қалам иелерінің ғана мұралары жататындығын бұрын да дәйек етіп келтіргенбіз. Дегенмен, зерттеу барысында көптеген ғұлама ғалымдардың, шайырлар мен жыраулардың, жазушылар мен интеллигенция өкілдерінің, тіпті, отбасына жазған хаттарында да әлеуметтік маңызы зор мәселелердің қалыс қалмағандығын аңғарамыз. Ал қазақ тіліндегі жеке адамдардың бір-біріне жазысқан хаттарына келер болсақ: «... XIX ғасырдың 30-жылдарынан бастап табылады», – дейді ғалым Р. Сыздықова: «Олар, әрине, санаулы ғана. Дегенмен, әзірге бізге жеткендерін сөз етуге болады. Бұлар: атақты жауынгер ақын Махамбет Өтемісұлының 1839 жылы жазған хаты, ол бұл хатты Жем, Сағыз, Қайнар бойын жайлаған Әлім, Шөмен рулары-

ның бірнеше беделді адамдары – Баубек, Нәдірқұл, Сәли, Жармұхамбет, Амантай батырларға жолдаған»[7, 257].

Ойталқы

Осы сияқты хат үлгілерін қазақ әдебиетінің алтын қорынан көптеп кездестіруге болады. Ш. Уәлихановтың (Ф.М. Достоевский, А.Г. Майковке, т.б.), Ы. Алтынсариннің (Н.И. Ильминскийге, В.В. Катаринскийге, т.б.), А. Құнанбаевтың («Абайдың сенатқа жазған хаты», інісі Халиуллаға, ұлы Мағауияға хаттары, т.б.) өз туыстары мен орыс достарына жазған хаттарынан сол кездің көкейкесті мәселелеріне қанығамыз. Мәселен, Ш. Уәлиханов хаттары тақырыбы, маңыздылығы жағынан сан алуан. Бұл туралы зерттеуші М. Фетисов: «Эпистолярное наследие Чокана Валиханова не сохранилось полностью: до нас дошло только два десятка его писем. Но все они за очень редким исключением представляют документы большой историко-литературной ценности, в которых отчетливо выражен публицистический характер, и отличаются глубокой идейностью и широким социальным диапазоном... новаторство Чокана Валиханова в эпистолярном жанре состояло в том, что он сумел придать ему публицистическую силу и остроту» деген ой айтады[8, 2]. Ғалым ойы да біздің хаттың тарихи дереккөз екенін дәлелдеуімізге бірден бір себепкер бола алады. Ол Шоканның бір ғана эпистолярлық мұрасының өзінен тендессіз тарихи-әдеби құндылықтарды табуға болатындығын тілге тиек етеді.

Ағартушы, педагог Ы. Алтынсарин – қазақ ұл-қыздарының ешкімнен кем емес, олардың да әріп танып, қоғамға тигізер пайдасының маңыздылығын үнемі есте ұстап, қазақ даласында ағартушылықпен айналысқан алғашқы ұстаз. Қазақ жеріне мектептерді көптеп салу, оған өз ұлтының балаларын тарту және мектеп құрылысының қандайлық болғанда тиімділігі, ағарту саласымен айналысатындарды тереңдете оқытуды өзінің азаматтық парызы санаған Алтынсарин өз хаттарында үнемі: «Құдай басыма не салса да мен күшімнің жеткенінше туған еліме пайдалы адам болайын деген негізгі ойымнан, талабымнан еш уақытта да қайтпаймын», – дейді[9, 123]. Ыбырайдың соңғы хаты 1889 жылы жазылып, ол оның орыс досы В.В. Катаринскийге арналды. Ол хатта ұстаз: «Аса қадірлі Василий Владимирович! Сізге соңғы хатымды жазғаннан кейін мен тағы да ауырып қалдым. Бұл жолы бұрынғыдан анағұрлым қатты ауырдым, жұрт мені жаны қалса болар еді деп қауіптенеді. Әлі де

аурумын, ұйқым жоқ десем де болады, тамақ ішпеймін, жүрегімнің соғуы күшті, ентіге беремін. Троицкіден үшінші доктор шақыртқанымнан кейін, қазір тәуірірексің деседі, ол маған 10 июльге дейін ішетін дәрі беріп кетті. Өзімді бір құдайға тапсырдым, тағдырда жазылғаннан артық ештеңе болмайды ғой...», – деп өзін де, досты да сабырға шақырады[10, 74].

Шокан мен Ыбырай тағдыры ұқсас. Екеуі де өз дерттеріне дауа таппай жүріп, халықты ойлайды. Өз қара басының жағдайынан гөрі қазақтың жоғын жоқтап, мұңын күйттейді. Мұны екеуінің де орыс достарына жазған хаттарынан анық аңғаруға болады. Екеуінің де хаттарында дерлік сыпайылықтың, қарапайымдылықтың, ізгіліктің лебі есіп тұрады. Олардың хаттарының тілі шұрайлы, майда, жағымдылығымен есте сақталады. Оның үстіне екі ғұламаның да хаттарын ақтара отырып, тарихи маңызды мәселеге жолығып, қоғам үшін әлі күнге пайдасын жоймаған дүниелерді табасыз.

Абай шығармашылығы бізге көбіне ақындық, қара сөздің шебері ретінде таныс. Ал оның әлеуметтік маңызы жоғары хаттарына көз жіберсек, ақынның нағыз қоғам қайраткері екендігіне көз жеткіземіз әрі небір деректерге жолығамыз. Мәселен, оның Сенатқа хаты – Ресейдің үкіметтік мекемесі – Сенатқа 1900 жылы жазған шағым-пікірі. Бұл жайында: «Абай шығармалары қазақ жеріне ғана емес, әлемнің талай түпкіріне кеңінен мәлім болғанымен, ақынның қолжазбалары, архив деректері ретінде оқырманына түгелдей жетпеген. Осы тұрғыдан алғанда, «Үкімет-сенатқа» деп атап, Абайдың өзі «Ибрагим Құнанбаев» деп қол қойған бұл құжаттың тарихи және ғылыми маңызы зор. Ғалымдар, ақынның дүниетанымын, әлеуметтік, саяси, философия, этика, эстетика, адамгершілік көзқарастарын негізінен алғанда оның шығармаларының мазмұнына, сипатына қарай оның айналасына, өскен ортасына, аралас-құралас болған замандастарына қарай пайымдаған. Сенатқа хат құжаты Абай өмірі мен тағдырына катысты кейбір жайларды айқындай түсуге септігін тигізіп қана қоймайды. Сонымен қатар, ақынның дүниетанымы, білімі, ой-өрісі, орысша сауатының дәрежесі, философия, психология көзқарастары және ел билеу жеріне қатысы мен азаматтық, адамгершілік парасаты, өскен ортасы, мінез-машықтары жайында да ой түйіндеуге мүмкіндік береді» делінеді[11, 89]. Сондай-ақ, қоғам қайраткерлерінің (М. Шоқай, С. Қожанов, М. Дулатов, Н. Төрекұлов, М. Әуезов, Ғ. Мүсірепов, Бейімбет пен Илиястың, т.б.) кейде ашу-ызаға толы, кейде

кек пен намыс қамшылаған, кейде жаймашуақ хаттары бірде полемика тудырып жатса, енді бірде бір арнаға тоғысып жатады. Бұл хаттардың барлығы да қазақ эпистолярлық жанрының дамуына алтын арқау болғандығы даусыз әрі хаттың нағыз тарихи дереккөз екендігін анық білдіреді.

Алаш азаматтарының публицистикалық мұрасы – олардың сол кездерде бірінен кейін бірі шығып жатқан басылымдарда қызмет еткен кезеңдерімен тығыз байланыста. Мәселен, олардың ең алғашқы қазақ басылымдары – «Қазақ», «Айқап», т.б. қоғамдық-саяси, әдеби газет-журналдарда жариялаған мақалаларымен қоса хаттарының да маңызы зор. Басылымдар шыққан күннен-ақ зиялы қауым қазақтың ішкі және сыртқы мәселелерін, әдебиет, оқу, саясат, тарих, жер мен жесір дауы, т.б. күнделікті өзекті жайттарды барлық жанрда көтерді. «Қазақпен» бірге барлық үнпарақтарда дерлік Міржақыптың, Әлиханның, Шәкәрім мен Мағжанның, Сәбит пен Бейімбеттің бас мақалалары, заметкаларымен бірге эпистолярлық дүниелері де көрініс тапты. Ондағы жазылған, көтерілген мәселелермен көпшілік санасты, билік құлақ асты. Ал басылымға жариялауға тыйым салынған хаттарын Алаш ардақтылары қолымен жазып, бір-біріне аманаттай қалдырып отырғандығы мәлім. Хаттың осындай маңыздылығы мен мәнін екшей келіп, Н. Соколов: «... Однако рукописное письмо никогда не потеряют своего значение в служебной, учебной и личной работе как средство фиксации мыслей и общения людей», – деген пікірін кезінде-ақ айтқан [12, 3].

Қорытынды

Қазіргі дағдарыс тек экономика саласына ғана емес, руханиятқа да азуын батыруда. Мемлекеттен тысқары өмір сүрушілер «өзінше бөлек еңбек етіп, қайтсек те табыс табу керек» дегенді желеу етіп алды. Олай деуге себеп, кімнің қалтасы қалың халыққа қажет емес дүниелердің өзін де тасқа басып, кітап етіп шығаруда. Кітап

шығару – баспаханалардың күнделікті күнкөріс қамына айналды. Бұл жерде айтпағымыз, сапасы ешқандай сын көтермейтін әдебиеттер мен оқулықтардың, жеке адамдарға арналған кітаптардың көбейіп кеткендігі. Дұрыс-ақ, тарихта әрқашан тасқа басылған дүниелер ғана қалады. Дегенмен, оның ұрпаққа берер тәлімі мен өнегесін, тарихилығын, өміршендігі мен мән-маңызын да ұмытпаған абзал. Осы мәселелерді жолға қойғанда ғана санынан сапасы қуантар дүниелер өмірге келмек. Біздіңше, бұл індеттің алдын алу қажет. Ал сол кейбір керексіз дүниелердің орнын алмастыратын қазақ зиялылары мен сүлейлерінің, ақындары мен жазушыларының, Алаш азаматтарының өлмес те өшпес рухты сарғайған парақтағы хаттарын әлі де зерттеп, кітап етіп шығарудың маңызы әлдеқайда жоғары.

Хат – тарихи дереккөз. Ол турасында ғалым зерттеуші Қ. Ергөбек: «...хатты кім жазбасын, ол хат кімге арналмасын, ол жазбаларда өз кезеңінің қарапайым шындығы қамтылады. Уақыт өте келе ол қарапайым хат, жазбалар тарихи концепцияларды өзгертуге түрткі болуы, әйтпесе көркем шығарма арқауына айналып, әлеуметтік мәнге ие болуы әбден мүмкін. Бұл – эпистолярлық жанр проблемасын терең зерттеген ғажап әдебиетші Юрий Тынянов пікірімен айтсақ, хаттың жеке адам өмірі фактысынан әдеби өмір фактысына ауысуы. Осы сәттен бастап хат әлеуметтік мәнге ие болады, тарихи маңыз ала бастайды», – дейді [13, 246].

Хаттың өзіндік табиғаты, айтары мен берері бар. Сондықтан да зерттеушілер оны жанр ретінде бөлекше қарастырып, қоғамдық мәні мен маңызына айрықша көңіл бөледі. Ал біз өз кезегімізде оның сонымен қатар тарихи дереккөз екендігін айтқымыз келеді.

Хат – сезім дүниесі, тарихта қалар орны бар құжат. Ендеше, хаттарды әрі қарай парақтап, оның маңызын жіті саралау, тарихи деректілігіне аса ыждағаттылықпен мән беру – уақыт еншісінде.

Әдебиеттер

- 1 Античная эпистолография: очерки. – М., 1967.
- 2 Карамзин Н.М. Полн.собр.соч. 4-том. – М., 1968.
- 3 Жакып Б. Публицистикалық шығармашылық негіздері. – Алматы, 2007.
- 4 Ыдырысов Т. Шеберлік бастауы. – Алматы, 1981.
- 5 Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев. – Алматы, 1998.
- 6 Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы, 2010.
- 7 Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы, 1993.
- 8 Фетисов М. Зарождение казахской публицистики. – Алматы, 1961.

- 9 Ламашев Ә. Ыбырай Алтынсарин. – Алматы, 1991.
- 10 Жармұхамедов М. Ыбырай Алтынсарин тағылымы: әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер. – Алматы, 1991.
- 11 Абай. Энциклопедия. – Алматы, 1995.
- 12 Соколов Н. Письмо вчера, сегодня, завтра. – М., 1989.
- 13 Ергөбек Қ. Арыстар мен ағыстар. – Түркістан, 2006.

References

- 1 Antishnaia ipistolograpia. Osherki. – M., 1967
- 2 Karamzin N.M. Poln.sobr.sosh. 4-tom. – M., 1968
- 3 Gakip B. Pyblisistikaliq shigarmashilig negizderi. – A., 2007
- 4 Idirisov T. Sheberlik bastayi. – A., 1981
- 5 Ylitti insiklopedia/ Bas redactor A.Nisanbaev. – A., 1998
- 6 Qazaq adabiet. Insiklopedialiq aniktamaliq. – A., 2010
- 7 Sizdikova R. Qazaq adabi tilinin tarihi. – A., 1993
- 8 Fetisov M. Zarojdenie kazahskoi pyblisistiki. – A., 1961
- 9 Lamahev A. Ibirai Altinsarin. – A., 1991
- 10 Jarmyhamedov M. Ibirai Altinsarin tagilimi. Adabi-sin maqalalar men zertteyle. – A., 1991
- 11 Abai. Insiklopedia. – A., 1995
- 12 Sokolov N. Pismo vhera, segodnia, zavtra. – M., 1989
- 13 Ergobek K. Aristar men agistar. – T., 2006